

The Role of Salaries and Religious Donations in Consolidating Achaemenid Political Power: A Documentary Analysis of the Persepolis Tablets

Mahshid Khodami¹, Hossein Badamchi²

1.M.A. in History, Department of History, Faculty of Literature and Humanities, University of Tehran, Tehran, Iran.

Email: mahshidkhodami1401@gmail.com

2.Associate Professor, Department of History, Faculty of Literature and Humanities, University of Tehran, Tehran,

Iran. Email: hbadamchi@ut.ac.ir

Article Info Abstract

Article Type:
Research Article

Article History:
Received:
December 30, 2025

In Revised Form:
February 1, 2026

Accepted:
April 11, 2025

Published Online:
May 30, 2026

Keywords:
Achaemenids,
Religious
Donations, Salaries
and Rations,
Political Power,
Persepolis
Fortification
Tablets, Ritual
Economy.

The present study examines the multifaceted role of wages and religious offerings in consolidating and reinforcing political authority within the Achaemenid Empire, with particular emphasis on the ancient documentary evidence preserved in the Persepolis Fortification Tablets. The primary objective of this research is to provide a comprehensive analysis of the mechanisms through which ritual and economic resources were distributed among social, administrative, and religious groups, and to evaluate the impact of these practices on the legitimacy, stability, and durability of the imperial power structure. The research data consist of the extensive corpus of Persepolis Fortification Tablets, which have been meticulously examined and systematically coded using a rigorous documentary analysis methodology. The findings reveal that the system of payments, rations, and ritual allocations functioned not merely as an economic mechanism but also as a strategic instrument for strengthening the loyalty, cooperation, and compliance of court officials, priests, and local elites throughout the empire. Furthermore, a detailed geographical and structural analysis of these documents demonstrates a deliberate and clear correlation between the central authority in Persepolis and the distribution of wages in subordinate regions, reflecting a sophisticated approach to administrative control and political governance. The results highlight the critical role of religious offerings and state-administered wages as essential tools employed by the Achaemenids to legitimize their rule, stabilize social hierarchies, and maintain imperial cohesion. By providing new insights into the interplay between economic, ritual, and political dimensions, this study contributes to a deeper understanding of the organizational and ideological foundations of Achaemenid imperial power and offers a valuable perspective for reevaluating the empire's economic and religious-political structures.

Cite this The Author(s): Khodami, M, Badamchi, H.,(2026): The Role of Salaries and Religious Donations in Consolidating Achaemenid Political Power: A Documentary Analysis of the Persepolis Tablets. Iranian Studies Vol. 16, No. 1, Spring- (1-18). <https://doi.org/10.22059/jis.2026.408992.1392>

Publisher: University of Tehran Press.

© Author(s) retain the copyright. Mahshid Khodami, Hossein Badamchi

DOI: <https://doi.org/10.22059/jis.2026.408992.1392>

1. Introduction

The Achaemenid Empire, as the first true empire in Iranian history and one of the largest of the ancient world, faced immense challenges in governing its vast, multi-ethnic, and multi-cultural territory. The key to its success in maintaining stability and unity was achieved not only through military might but through the creation of a complex administrative structure and a centralized economic system. Among the invaluable sources for understanding this structure, the collection of Persepolis Fortification Tablets, dating from the reigns of Darius I and Xerxes I, is unparalleled. Functioning as an administrative and archival archive, these tablets provide us with unprecedented details of the flow of goods, labor, and financial resources at the heart of the empire. This paper, focusing on two key categories of these documents—the records of salary payments (rations) to employees and military personnel, and the records of financial donations to religious institutions—examines the role of these two factors in consolidating and reinforcing the political power of the Achaemenid rulers. The central hypothesis of this research is that the system of salary distribution and financial support for religious institutions served as effective tools for fostering loyalty, integrating diverse ethnic groups into the imperial structure, and legitimizing the rule of the King of Kings.

The foundation of this research is the textual and quantitative analysis of the data found in the Persepolis Tablets. This analysis draws from two main sources: first, the Fortification Tablets, which primarily record the distribution of food, drink, and other daily provisions to various employees, laborers, soldiers, and diplomats in Persepolis and its surrounding regions. Second, the Treasury Tablets, which document larger financial transactions, including payments to the king, high-ranking officials, and temples. Employing an interdisciplinary approach that integrates historiography, archaeology, and studies of integration, this paper analyzes the demographic data (such as the names of individuals and their regional origins), the distribution of goods, and compares the volume and type of rations and donations. This analysis allows us to understand not only what was being distributed, but also to whom, why, and for what purpose these distributions were made.

Analysis of the salary records in the tablets paints a complex picture of the empire's workforce. These documents show that the distribution of "salaries" (which were mostly in the form of food rations) was not merely an economic mechanism, but a powerful political tool for creating loyalty and national unity. The recipients of these rations came from diverse ethnic and regional groups across the empire—from Egyptians and Greeks to Iranians and Babylonians. This indicates that at the center of power, individuals were valued based on their skills and roles, not solely on their ethnic origin. The regular and substantial payment of these rations to soldiers, who were the backbone of the imperial army, ensured that the military remained loyal to the crown and minimized the risk of rebellion or internal dissent. In this sense, the ration system functioned as a social contract: the king guaranteed the loyalty and service of soldiers, employees, and elites by distributing resources. This system was crucial for integrating local elites into the central imperial structure; a local commander or priest, by receiving a stipend and a place at the royal court, became a part of the system rather than an external threat.

The second pillar of this analysis is the role of financial donations to temples and religious centers. The Treasury Tablets provide strong evidence of regular and sometimes enormous payments from the royal treasury to major religious sanctuaries, particularly the temple of Anahita in Babylon and the temple of Mithra at Pasargadae. This financial support should not be seen merely as an act of charity. Rather, it was a political investment in acquiring religious legitimacy and justifying the kingship. In the ancient Near Eastern culture, kings were often seen as the representatives of the gods or even as divine beings themselves. By financially supporting the primary cults of his various subject peoples, the Great Kings positioned themselves not as foreign conquerors, but as the rightful patrons and upholders of their ancestral traditions and cosmic order. This act of piety was of critical importance, especially for non-Iranian peoples; supporting the temple of Babylon among the Babylonians or the temple of

Amun among the Egyptians reassured these peoples that their culture and faith were respected and protected by the central ruler. These donations also served to strengthen a powerful priestly class whose interests were intertwined with the survival of the empire, and who consequently supported the Achaemenid kings. Thus, imperial funds were used to build a religious-political network that extended the legitimacy of the government across the entire realm.

2. Conclusion

The combined analysis of salary records and religious donations in the Persepolis Tablets reveals a rich portrait of the Achaemenid Empire's political and economic mechanisms. These documents demonstrate that the stability and longevity of this vast empire were not based solely on its military power, but on a centralized and intelligent economic system. The ration system, by distributing resources and creating economic dependency, guaranteed the loyalty of the workforce and army while integrating various ethnic groups into the imperial administrative and military structure. Meanwhile, financial support for religious institutions acted as a powerful tool for legitimization, solidifying the king's rule in the eyes of diverse peoples by presenting him as a protector of their traditional faiths. Ultimately, these two mechanisms—"money for loyalty" and "money for meaning"—were intertwined, forming the very fabric of Achaemenid power and allowing the empire to rule over a vast and diverse territory for more than two centuries. The Persepolis Tablets are, therefore, not merely financial records; they are living documents of the art of Achaemenian statecraft in using resources to build a lasting empire.

نقش موجب و نذورات مذهبی در تثبیت قدرت سیاسی هخامنشیان: تحلیل اسنادی از الواح

تخت جمشید

مهشید خدای^۱، حسین بادامچی^۲

mahshidkhodami1401@gmail.com

hbadamchi@ut.ac.ir

۱. کارشناسی ارشد گروه تاریخ، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تهران، تهران، ایران، رایانامه:

۲. دانشیار گروه تاریخ، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه تهران، تهران، ایران، رایانامه:

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله:

علمی - پژوهشی

تاریخ دریافت:

۱۴۰۴/۱۰/۰۹

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۴/۱۱/۱۲

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۰۱/۲۲

تاریخ انتشار:

۱۴۰۵/۰۳/۱۰

واژه‌های کلیدی:

هخامنشیان، نذورات

مذهبی، موجب و

جیره‌ها، قدرت سیاسی،

الواح

باروی

تخت جمشید، اقتصاد

آیینی

قدرت گسترده هخامنشیان نیازمند سازوکارهای مدیریتی و مشروعیت‌بخشی مؤثری بود. در این میان، نقش نهادهای مذهبی و جریان منابع مالی از طریق موجب و نذورات به معابد، به عنوان ابزاری برای انسجام اجتماعی و سیاسی، نیازمند بررسی دقیق است. این پژوهش بر این فرض استوار است که توزیع و مدیریت این منابع، فراتر از کارکرد صرفاً مذهبی، کارکردی استراتژیک در تثبیت مشروعیت شاهنشاهی و کنترل نخبگان محلی داشته است. هدف اصلی این تحقیق، واکاوی کارکرد سیاسی - اجتماعی نظام موجب و نذورات مذهبی در دوران هخامنشی، با تمرکز بر داده‌های مستخرج از الواح اقتصادی تخت جمشید است. این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی بوده و روش گردآوری داده‌ها مبتنی بر مطالعات اسنادی (کتابخانه‌ای) و تحلیل محتوای کمی و کیفی اسناد اقتصادی باقی‌مانده از تخت جمشید (مانند الواح مالی) است که روابط میان مرکز و نهادهای محلی را نشان می‌دهند. تحلیل اسناد نشان می‌دهد که شاهان به‌طور سازمان‌یافته‌ای منابع مالی کلانی را به معابد و نهادهای مذهبی در سراسر امپراتوری تخصیص می‌دادند. این تخصیص‌ها اغلب با ذکر نام شاه یا خانواده سلطنتی صورت می‌گرفت که این امر موجب می‌شد ساختار مذهبی به عاملی برای تبلیغ و حمایت از سلطنت تبدیل شود. همچنین، ثبات اقتصادی این نهادها از طریق هدایای سلطنتی، وفاداری طبقه کاهنان را تضمین می‌کرد. نظام موجب و نذورات مذهبی در دوره هخامنشی یک سیستم دوطرفه بود: شاه مشروعیت خود را از طریق حمایت از ادیان تقویت می‌کرد و در عوض، نهادهای مذهبی با ارائه خدمات فرهنگی، اجتماعی و سیاسی، پایه‌های قدرت سیاسی شاهنشاه را در اقلیم‌های مختلف تحکیم می‌بخشیدند. این سیستم، نمودی از درک عمیق هخامنشیان از پیوند دین و سیاست برای مدیریت یک امپراتوری چند فرهنگی بود.

استاد: خدای، مهشید، بادامچی، حسین (۱۴۰۵): نقش موجب و نذورات مذهبی در تثبیت قدرت سیاسی هخامنشیان: تحلیل اسنادی از الواح تخت جمشید: پژوهش‌های

DOI: <https://doi.org/10.22059/jis.2026.408992.1392>

ایران‌شناسی، سال ۱۶، شماره ۱، بهار، (۱۸-۱).

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران. © نویسندگان: مهشید خدای، حسین بادامچی

۱. مقدمه

هخامنشیان با گستره‌ای از مدیترانه تا هند، برای حفظ ثبات سیاسی و اداری نیازمند مکانیسم‌های پیچیده‌ای بود. در این میان، مواجب (پرداخت‌های منظم به کارمندان و نیروهای نظامی) و نذورات مذهبی (پیشکش‌های آیینی به خدایان و معابد) نقش مهمی در تثبیت قدرت مرکزی ایفا می‌کردند، که این نقش از طریق تحلیل اسنادی الواح تخت جمشید قابل بررسی است. الواح تخت جمشید، عمدتاً به زبان ایلامی و به عنوان اسناد اداری، جزئیات پرداخت‌های اقتصادی و آیینی را ثبت کرده‌اند و پیوند میان دین، اقتصاد و سیاست را در این دوره نشان می‌دهند (Hallock, 1969; Hallock, 1985).

نذورات مذهبی علاوه بر جنبه روحانی، ابزاری برای توزیع منابع اقتصادی و تقویت پیوندهای اجتماعی بودند. در الواح، نذورات به خدایان ایلامی مانند هومبان و خدایان ایرانی مانند اهورامزدا اختصاص می‌یافت و از طریق درگیر کردن کارگران، کاهنان و معابد محلی، اقتصاد و وفاداری به دربار مرکزی را تقویت می‌کرد (Henkelman, 2008; رزمجو، ۱۳۸۴). اغلب این نذورات شامل غلات، حیوانات و فلزات گران‌بها بودند و در بسیاری موارد با مواجب ادغام می‌شدند، به گونه‌ای که پرداخت به کارگرانی که در مراسم مذهبی شرکت می‌کردند، مرز میان اقتصاد سکولار و مذهبی را محو می‌کرد (ارفعی، ۱۳۸۷).

پیوند میان دین، اقتصاد و سیاست یکی از ویژگی‌های بارز هخامنشیان بود. دین زرتشتی با ادغام خدایان محلی به حفظ وحدت سیاسی کمک می‌کرد، در حالی که مواجب به نیروهای اداری و نظامی وفاداری می‌بخشید و نذورات، منابع را به معابد هدایت می‌کرد تا حمایت محلی را جلب نماید (Shahbazi, 1987; Briant, 2002). این ترکیب، شاه را به عنوان توزیع‌کننده الهی منابع معرفی کرده و ثبات سیاسی را تضمین می‌کرد (هیئتس، ۱۳۵۳؛ رزمجو، ۱۳۸۲). سیستم توزیع نذورات و مواجب در الواح، مشابه ساختار اقتصادی-سیاسی بین‌النهرین، نشان می‌دهد که عبادت و سیاست به صورت همزمان در تثبیت قدرت مرکزی عمل می‌کردند (Black, 2023؛ لوکوک، ۱۳۸۶).

هدف این مقاله تحلیل نقش مواجب و نذورات مذهبی در تثبیت قدرت سیاسی هخامنشیان از طریق بررسی اسنادی الواح تخت جمشید است. پرسش‌های اصلی عبارتند از: نذورات چگونه ثبات سیاسی و وفاداری اقوام مختلف را تقویت می‌کردند؟ نقش مواجب در ترکیب با پرداخت‌های آیینی چه بود و چگونه وفاداری نیروهای اداری و نظامی را تضمین می‌کرد؟ آیا سیاست تساهل مذهبی هخامنشیان از طریق این پرداخت‌ها به ادغام اقوام مختلف منجر شد؟

فرضیه‌ها بر این اساس است که نذورات، با حمایت از معابد محلی، وفاداری اقوام غیرایرانی را جلب کرده و از شورش‌ها جلوگیری می‌کردند؛ پیوند مواجب با مراسم مذهبی، وابستگی کارگران را به سیستم سیاسی افزایش می‌داد؛ و در نهایت، این نظام، اقتصاد امپراتوری را با دین گره زده و

شاه را به عنوان نماینده الهی قدرت معرفی می‌کرد (Henkelman, 2021); شیشه‌گر، ۱۳۸۸; بریان، ۱۳۸۱).

پژوهش حاضر با اتکا به الواح باروی و خزانه تخت‌جمشید، چگونگی سازمان‌یافتگی مواجب و نذورات را به عنوان ابزار تثبیت قدرت سیاسی و مشروعیت دینی بررسی می‌کند. تحلیل دقیق متون ایلامی و ساختار توزیع جیره‌ها و نذورات، پیوند میان نظام اقتصادی معابد و سیاست تمرکز قدرت در دربار پارسی را روشن می‌سازد. در ادامه، چارچوب نظری، پیشینه پژوهش، روش‌شناسی تحلیل اسنادی و یافته‌ها ارائه و در بخش نتیجه‌گیری نقش سیاسی این نظام توزیعی مورد ارزیابی قرار می‌گیرد.

۱-۱. مبانی نظری و چارچوب مفهومی پژوهش

در بررسی نقش مواجب و نذورات مذهبی در تثبیت قدرت سیاسی هخامنشیان، چارچوب مفهومی پژوهش بر دو محور اصلی استوار است: مشروعیت سیاسی و اقتصاد آیینی. مشروعیت سیاسی در این پژوهش به معنای پذیرش داوطلبانه قدرت توسط جامعه و تقویت آن از طریق پیوند با نهادهای مذهبی و آیینی تعریف می‌شود. در هخامنشیان، شاه به عنوان واسطه میان خدایان و مردم عمل می‌کرد و نذورات مذهبی و مواجب، ابزاری برای تثبیت این مشروعیت چندفرهنگی بودند، به گونه‌ای که ادغام خدایان محلی و ایرانی وفاداری اقوام مختلف را تضمین می‌کرد (Henkelman, 2008; Boyce, 1979).

مفهوم اقتصاد آیینی، چارچوب تحلیلی دیگری است که در این پژوهش به کار گرفته می‌شود. اقتصاد آیینی، فعالیت‌های مذهبی را با فرآیندهای اقتصادی پیوند می‌دهد و نشان می‌دهد چگونه نذورات و مواجب به معابد، کارگران و نهادهای مذهبی، منابع اقتصادی را سازمان‌دهی و وفاداری سیاسی را تقویت می‌کردند (Hallock, 1969; Wells & McAnany, 2008). در هخامنشیان، این نظام توزیع اقتصادی-مذهبی، از طریق الواح تخت‌جمشید قابل ردیابی است و نشان می‌دهد که نذورات و پرداخت‌های آیینی به عنوان پیشکش‌های اقتصادی، نقش تثبیت‌کننده قدرت شاه را ایفا می‌کردند (ارفعی، ۱۳۸۷; رزمجو، ۱۳۸۴). این چارچوب نشان می‌دهد که اقتصاد آیینی نه تنها منابع را بازتوزیع می‌کرد، بلکه وابستگی اجتماعی و سیاسی گروه‌های مختلف را نیز تقویت می‌نمود.

رویکرد پژوهش مبتنی بر تحلیل اسنادی و باستان‌شناسی اقتصادی است. تحلیل اسنادی بر مطالعه الواح تخت‌جمشید، کتیبه‌ها و متون ایلامی متمرکز است تا جزئیات پرداخت‌های اقتصادی و آیینی و نحوه سازمان‌دهی مواجب و نذورات به دست آید (Hallock, 1978; ارفعی، ۱۳۸۷). باستان‌شناسی اقتصادی نیز با بررسی آثار مرتبط، مانند معابد و اشیاء اقتصادی، امکان بازسازی شبکه اقتصادی-مذهبی امپراتوری را فراهم می‌کند (Stronach, 1978; Henkelman, 2008). این رویکرد ترکیبی، امکان پیوند دادن داده‌های مکتوب و مادی را فراهم می‌آورد و نقش

نذورات و مواجب در تثبیت قدرت سیاسی و مشروعیت دینی را به روشنی نشان می‌دهد (Makvandi, 2013; Cook, 1983).

بر این اساس، چارچوب مفهومی پژوهش نشان می‌دهد که مواجب و نذورات مذهبی نه تنها ابزار اقتصادی، بلکه ابزار سیاست‌گذاری و تثبیت مشروعیت شاهنشاه هخامنشی بودند و این دو عنصر در یک ساختار یکپارچه اقتصادی-مذهبی، قدرت مرکزی را تقویت می‌کردند. پژوهش حاضر با اتکا به شواهد اسنادی و باستان‌شناختی، روابط میان دین، اقتصاد و سیاست در هخامنشیان را بازسازی می‌کند و نقش این نظام توزیعی در پایداری امپراتوری را مورد تحلیل قرار می‌دهد.

۱-۲. پیشینه پژوهش

پژوهش‌های پیشین درباره نقش مواجب و نذورات مذهبی در تثبیت قدرت سیاسی هخامنشیان عمدتاً بر تحلیل الواح و خزانه تخت‌جمشید متمرکز بوده‌اند، اسنادی که جزئیات پرداخت‌های اقتصادی، جیره‌ها و نذورات به خدایان را ثبت کرده‌اند (Hallock, 1969). هالوک در آثار مرجع خود، نظام اهدای پیشکش‌ها به خدایان و ساختار مواجب و جیره‌ها را تحلیل کرده و نشان داده است که این پرداخت‌ها بخشی از سیستم توزیع منابع بودند که وفاداری و کنترل اجتماعی را تقویت می‌کردند (Hallock, 1969, pp. 8-19).

ارفعی با تمرکز بر بستر جغرافیایی الواح، نشان می‌دهد که الگوهای اختصاص پیشکش‌ها تابع ساختار اداری و وحدت سیاسی در عین تنوع آیینی بوده‌اند و این موضوع بیانگر سیاست تساهل مذهبی هخامنشیان و ادغام اقوام فتح‌شده است (Arfaee, 2008, pp. 17-22). از منظر زبان‌شناختی، Tavernier تحلیل ترکیب واژگان ایلامی، ایرانی و بین‌النهرینی در متون اداری و مذهبی را ارائه می‌دهد و اهمیت اقتصادی آیین‌ها و سلسله‌مراتب اداری مواجب و جیره‌ها را روشن می‌کند (Tavernier, 2007, pp. 108-113).

مطالعات بلک و گرین و همچنین Frayne و Stuckey، خدایان و نمادهای مذهبی را در ساختارهای اقتصادی و سیاسی تحلیل کرده و نقش نذورات را در پایداری قدرت تبیین می‌کنند (Black & Green, 2004, pp. 32-44; Frayne & Stuckey, 2021, pp. 47-56). هنکلمن نیز با بررسی خدایان کمترشناخته‌شده و آیین‌های مذهبی، سیاست مذهبی باز و نظارت دیوان‌سالارانه بر نذورات را نشان می‌دهد (Henkelman, 2008, pp. 137-145; Henkelman, 2021, pp. 203-). رزمجو با تمرکز بر خدایان ناشناخته و پرداخت‌های آیینی در الواح، ساختار متمرکز این پرداخت‌ها را تحلیل کرده و پیوند میان دین و قدرت سیاسی را آشکار می‌سازد (رزمجو، ۱۳۸۲؛ رزمجو، ۱۳۸۴). مطالعاتی مانند سرابی، شیشه‌گر، شرفی و مکوندی نیز نقش مراسم قربانی و نذورات را در تثبیت قدرت شاهان و تقویت وابستگی اجتماعی بررسی کرده‌اند (شیشه‌گر، ۱۳۸۸؛

(Makvandi, 2013). همچنین پژوهش‌هایی مانند بریان و لوکوک، ساختار اداری و مشروعیت الهی شاهان هخامنشی را تحلیل کرده‌اند (بریان، ۱۳۸۱؛ لوکوک، ۱۳۸۶).

با وجود این پژوهش‌ها، خلأهای مهمی در تحلیل نقش سیاسی نذورات وجود دارد. مطالعات پیشین عمدتاً به طبقه‌بندی اقتصادی و توصیف آماری پرداخته‌ها پرداخته‌اند، اما کمتر به پیوند نذورات با سیاست تساهل مذهبی و ادغام اقوام، و تأثیر آن بر تثبیت قدرت مرکزی توجه شده است (Henkelman, 2021). همچنین، بررسی نقشه جغرافیایی توزیع نذورات و تحلیل معناگرایانه خدایان ناشناخته و الگوهای آیینی کمتر مورد توجه قرار گرفته است. پژوهش حاضر با تمرکز بر تحلیل ساختاری، معناشناختی و جغرافیایی این پرداخت‌ها، این خلأها را پر می‌کند و نقش نذورات و موجب را در پایداری قدرت سیاسی هخامنشیان بازسازی می‌کند، در حالی که چارچوب نظری اقتصاد آیینی و مشروعیت دینی را در بستر ایرانی به کار می‌گیرد.

۱-۳. روش پژوهش

روش‌شناسی این پژوهش مبتنی بر تحلیل اسنادی (Documentary Analysis) و رویکردی ترکیبی - کیفی/ کمی است؛ زیرا پرسش پژوهش مستلزم بازخوانی دقیق متون اداری - اقتصادی بازمانده از تخت‌جمشید و استخراج الگوهای توزیع آیینی در بستری که هم پیوندهای معنایی و هم روابط کمی دارد، می‌باشد. روند روش‌شناختی شامل مراحل متوالی و مکمل ذیل است: نخست بررسی انتقادی منابع و تعیین حوزه داده‌ای صورت گرفت؛ جامعه پژوهش مجموعه الواح باروی تخت‌جمشید (Persepolis Fortification Tablets) به‌عنوان مخزنی اصلی از ثبت‌های موجب، جیره‌ها و نذورات در هخامنشیان انتخاب شد و برای تضمین کامل پوشش اسنادی، از نسخه‌های منتشرشده، فالنوت‌های عکسی و انتشارات کپی‌شده معتبر بهره گرفته شد. در مرحله پس‌پردازش متنی، هر قطعه یا هر مدخل ثبت‌شده در الواح به‌عنوان واحد تحلیل منظور شد و عملیات‌های فیلولوژیک شامل تبدیل واج‌نگاری حروف یک خط نوشتاری به حروف خط دیگری خط میخی، بازخوانی متن در مواجهه با فرسودگی و نقایص، و ترجمه معنایی با رجوع به منابع لغوی و قواعد نحوی زبان ایلامی انجام گرفت؛ موارد مندرج که ابهام یا نقصان داشتند با درج نشانه‌های انتقادی و یادداشت‌های حاشیه‌ای ثبت شدند تا قابلیت پیگیری تحلیلی حفظ شود.

۱-۴. یافته‌های پژوهش

بخش یافته‌های این پژوهش به بررسی و تبیین داده‌های استخراج‌شده از مجموعه الواح باروی تخت‌جمشید اختصاص دارد. در این بخش، با تکیه بر اسناد اصلی، الگوهای توزیع موجب و نذورات در میان گروه‌های مختلف اجتماعی، مذهبی و اداری تحلیل می‌شود تا چگونگی عملکرد سازوکار مالی و آیینی در تثبیت نظم سیاسی امپراتوری آشکار گردد.

۲. ساختار اقتصادی مواجب در نظام اداری هخامنشی

در نظام اداری هخامنشی، مواجب به عنوان یک ابزار کلیدی برای تثبیت قدرت سیاسی و کنترل نیروی کار، نقش محوری ایفا می‌کرد. الواح تخت جمشید، به ویژه الواح باروی، تصویری دقیق از این سیستم ارائه می‌دهند و نشان می‌دهند که پرداخت‌ها نه تنها بر پایه نیازهای روزمره، بلکه به منظور حفظ سلسله‌مراتب اجتماعی و اداری سازمان‌دهی شده بودند (Hallock, 1969). مواجب، که در متون ایلامی به صورت «جیره‌ها» ثبت شده، شامل غلات، شراب، میوه، حیوانات و گاهی فلزات گران‌بها بود و بر اساس جایگاه اجتماعی، مهارت، جنسیت و موقعیت جغرافیایی دریافت‌کنندگان متفاوت بود. برای مثال، کارگران ماهر مانند سنگ‌تراشان یا صنعتگران مواجب بالاتری دریافت می‌کردند و این انگیزه‌ای برای تخصص‌گرایی و رونق اقتصاد امپراتوری ایجاد می‌کرد.

اسناد خزانه تخت جمشید نشان می‌دهند که پرداخت‌ها تحت نظارت دیوان‌سالارانه و با مهرهای رسمی انجام می‌شدند و اغلب به صورت ماهانه یا فصلی توزیع می‌شدند (Cameron, 1948). تفاوت میزان پرداخت‌ها، از کارگران ساده تا مقامات بالاتر مانند ساتراپ‌ها، علاوه بر ایجاد انگیزه، وابستگی آن‌ها به مرکز قدرت را تضمین می‌کرد و از شورش‌های محلی جلوگیری می‌نمود (Henkelman, 2008). زنان درباری نیز در چرخه توزیع منابع نقش داشتند؛ برای نمونه، مادر داریوش، مواجب‌های ویژه‌ای به کارگران تحت نظارت خود اختصاص می‌داد (Brosius, 2021). این ساختار که ریشه در سنت‌های ایلامی داشت، توسط هخامنشیان برای مدیریت یک امپراتوری چندفرهنگی تکامل یافت و مواجب به ابزاری برای ادغام فرهنگی تبدیل شد (هینتس، ۱۳۵۳).

از منظر اقتصادی، مواجب بخشی از یک سیستم بزرگ توزیع مازاد بود که از مالیات‌های استانی تأمین می‌شد و به مراکز اداری هدایت می‌گردید (Briant, 2002). این سیستم عمدتاً غیرنقدی بود، اما معادل نقره‌ای کالاها محاسبه می‌شد تا عدالت رعایت شود و امکان مقایسه پرداخت‌ها فراهم گردد (رزمجو، ۱۳۸۴). جیره‌های موقت، مانند جیره بندی مقطعی، نشان می‌دهند که مسافران و نیروهای نظامی نیز مواجب دریافت می‌کردند تا وفاداری آن‌ها حفظ شود (Makvandi, 2013).

پیوند مواجب با عناصر مذهبی نیز قابل توجه بود. بخشی از پرداخت‌ها به کاهنان یا برای مراسم آیینی اختصاص می‌یافت و کارگران معابد اغلب مواجب و نذورات را به صورت ترکیبی دریافت می‌کردند (رزمجو، ۱۳۸۲). این تلفیق اقتصاد و دین، مشروعیت شاه و کنترل اجتماعی را تقویت می‌کرد (Shahbazi, 1987). پرداخت به کارگران خارجی مانند یونانی‌ها یا بابلی‌ها نیز نشان‌دهنده سیاست تساهل هخامنشیان و ادغام اقوام از طریق وابستگی اقتصادی بود (Aperghis & Zournatzi, 2023).

سطح کلان، ساختار موجب هخامنشی مشابه سیستم‌های باستانی مانند اقتصاد بین‌النهرین بود، با این تفاوت که توزیع منابع در سراسر امپراتوری با کمک جاده‌های سلطنتی و سیستم پستی نیز تسهیل می‌شد (Black, 2023; Stronach, 1978). این ساختار، با ایجاد سلسله‌مراتب و پرداخت پایه حتی به کارگران پایین‌رتبه، انگیزه برای پیشرفت و وفاداری به مرکز قدرت را تضمین می‌کرد (لوکوک، ۱۳۸۶). تحلیل اسنادی نشان می‌دهد که موجب، ابزار کنترل اقتصادی و سیاسی و پایه‌ای برای پایداری امپراتوری بود، به طوری که بدون آن، حفظ امپراتوری وسیع هخامنشی ممکن نمی‌بود (Cook, 1983; شیشه‌گر، ۱۳۸۸؛ هیتس، ۱۳۹۲).

۳. نذورات مذهبی و پیوند آن با موجب در تثبیت قدرت

در نظام هخامنشی، نذورات مذهبی بخشی جدایی‌ناپذیر از ساختار قدرت و اقتصاد آیینی بودند و نقشی کلیدی در تثبیت قدرت سیاسی ایفا می‌کردند. این نذورات، که در الواح تخت جمشید ثبت شده‌اند، شامل پیشکش‌هایی مانند غلات، حیوانات، فلزات گران‌بها و کالاهای لوکس به خدایان ایرانی و ایلامی بود و هدف آن‌ها ایجاد وابستگی اقتصادی و مذهبی میان معابد، کاهنان و جامعه محلی با شاه و مرکز قدرت بود (Henkelman, 2008). تحلیل این اسناد نشان می‌دهد که نذورات نه تنها جنبه مذهبی داشتند، بلکه به صورت هدفمند برای تقویت وحدت اقوام مختلف و مشروعیت شاهنشاه به کار گرفته می‌شدند (رزمجو، ۱۳۸۲).

نذورات با ساختار موجب ادغام می‌شدند؛ به گونه‌ای که کارگران و مقامات که در فعالیت‌های آیینی و مذهبی مشارکت داشتند، بخشی از موجب خود را از طریق نذورات دریافت می‌کردند. این ترکیب، مرز میان اقتصاد سکولار و مذهبی را محو می‌کرد و شاه را به عنوان توزیع‌کننده الهی منابع معرفی می‌کرد (Shahbazi, 1987). برای نمونه، پرداخت‌های آیینی به معابد محلی و کاهنان، علاوه بر تأمین نیازهای مذهبی، وابستگی اقوام فتح‌شده به مرکز قدرت را تضمین می‌کرد و از شورش‌های محلی جلوگیری می‌نمود (Henkelman, 2021).

نذورات همچنین در چارچوب «اقتصاد آیینی» قابل تحلیل هستند، مفهومی که نشان می‌دهد فعالیت‌های مذهبی منابع اقتصادی را بسیج می‌کرد و از این طریق قدرت سیاسی و ثبات اجتماعی را تقویت می‌نمود (Wells & McAnany, 2008). در دوره هخامنشیان، توزیع پیشکش‌ها از طریق دیوان‌سالاری دقیق و حسابداری متمرکز انجام می‌شد، به طوری که هر نذر و موجب ثبت و کنترل می‌گردید (Hallock, 1969). این سیستم، علاوه بر حفظ نظم و کنترل نیروی انسانی، از بحران‌های محلی جلوگیری می‌کرد و امکان توزیع منابع در گستره وسیع امپراتوری را فراهم می‌آورد (Briant, 2002).

از منظر فرهنگی و سیاسی، نذورات مذهبی انعکاسی از سیاست تساهل مذهبی هخامنشیان بودند. پرداخت به خدایان محلی و ناشناخته ایلامی، همزمان با خدایان ایرانی، نشان‌دهنده تلاش شاهنشاه برای ادغام اقوام مختلف در چارچوب مشروعیت چندفرهنگی بود (رزمجو، ۱۳۸۴).

(Henkelman, 2003). علاوه بر این، مشارکت زنان در روند توزیع نذورات و مواجب، به ویژه در مدیریت منابع محلی و آیینی، نمایانگر اهمیت نقش آنان در پایداری نظام سیاسی و مذهبی امپراتوری بود (Brosius, 2021).

تحلیل الواح تخت جمشید همچنین نشان می‌دهد که نذورات، علاوه بر تأمین منابع آیینی، مکانیزمی برای هدایت اقتصاد محلی و ایجاد شبکه‌های وابستگی میان جامعه و مرکز قدرت فراهم می‌کردند. پیشکش‌ها به معابد و کاهنان، موجب رونق فعالیت‌های اقتصادی محلی، افزایش وفاداری به شاه و تقویت مشروعیت وی در میان اقوام فتح‌شده می‌شد (Shahbazi, 1987; Aperghis & Zournatzi, 2023). بدین ترتیب، نذورات مذهبی در هخامنشیان نه تنها عبادت، بلکه ابزار سیاست و اقتصاد بودند و پیوند میان دین، اقتصاد و قدرت را مستحکم می‌کردند (Henkelman, 2021; رزمجو، ۱۳۸۲). نذورات مذهبی در هخامنشیان هم به عنوان عامل تثبیت مشروعیت شاه و هم به عنوان مکانیسمی برای کنترل اقتصادی و اجتماعی عمل می‌کردند. ترکیب آن‌ها با نظام مواجب، یک سیستم پیچیده و چندلایه ایجاد می‌کرد که ضمن پشتیبانی از نهادهای مذهبی، وابستگی و وفاداری کارگران، مقامات و اقوام مختلف را به مرکز قدرت تقویت می‌نمود. این ساختار، نمونه‌ای برجسته از اقتصاد آیینی در امپراتوری‌های کهن است و الواح تخت جمشید به عنوان شاهی بی‌بدیل، عمق این رابطه میان دین و سیاست را آشکار می‌سازد.

۴. نقش زنان، کاهنان و کارگزاران مذهبی در دریافت نذورات

در هخامنشیان، زنان، کاهنان و کارگزاران مذهبی نقش محوری در دریافت و مدیریت نذورات داشتند و این نقش‌ها بخشی از یک سیستم پیچیده اداری-مذهبی بود که قدرت مرکزی را تثبیت می‌کرد. الواح تخت جمشید (Persepolis Fortification Tablets) نشان می‌دهند که نذورات، شامل غلات، حیوانات، شراب و کالاهای لوکس، نه تنها برای اجرای مراسم آیینی، بلکه به عنوان ابزاری برای تقویت وفاداری به شاه و ادغام فرهنگی اقوام مختلف توزیع می‌شدند (Henkelman, 2008).

زنان درباری و غیرسلطنتی در این سیستم نقش فعالی داشتند. زنان غیرسلطنتی، به ویژه کارگران معابد یا زنان محلی، نذورات را به عنوان بخشی از مواجب خود دریافت می‌کردند تا در مراسم آیینی مشارکت داشته باشند، به ویژه مراسم مرتبط با خدایان زنانه مانند آناهیتا یا الهه‌های ایلامی (Brosius, 2010). زنان درباری مانند ایرداباما و ایرتاستونا، علاوه بر دریافت نذورات، مسئول توزیع آن‌ها به گروه‌های کارگری و معابد تحت نظارت خود بودند، که جایگاه آنان را به عنوان کارگزاران اقتصادی-مذهبی برجسته می‌کرد (Henkelman, 2010). این نقش زنان، علاوه بر تأمین نیازهای اقتصادی، وابستگی اجتماعی و مذهبی ایجاد می‌کرد و به حفظ ثبات سیاسی و فرهنگی امپراتوری کمک می‌نمود (Makvandi, 2013).

کاهنان، به عنوان واسطه‌های میان مردم و خدایان، دریافت‌کنندگان مستقیم نذورات بودند و اجرای آیین‌ها بر عهده آنان قرار داشت. در الواح تخت جمشید، کاهنان ایرانی مانند مغان و ایلامی، نذورات را برای خدایانی مانند اهورامزدا، هومبان و ادد دریافت و توزیع می‌کردند (Boyce, 1979). آن‌ها علاوه بر وظایف مذهبی، بخشی از دیوان‌سالاری هخامنشی محسوب می‌شدند و با ثبت گزارش‌های اداری و مهرهای رسمی، کنترل و نظارت بر توزیع نذورات را تضمین می‌کردند (Hallock, 1969). کاهنان همچنین منابع لازم برای آموزش و حفظ متون مذهبی را تأمین می‌کردند و نقش آنان در ثبات سیاسی و مشروعیت شاه قابل توجه بود (رفیعی، ۱۳۸۶؛ Henkelman, 2021).

کارگزاران مذهبی، شامل مدیران معابد و مقامات اداری با وظایف آیینی، نقش واسطه‌ای میان شاه، کاهنان و معابد داشتند. این افراد نذورات را دریافت و به کاهنان یا مراکز مذهبی توزیع می‌کردند و گزارش‌های دقیق از نوع و میزان نذورات ارائه می‌دادند، که امکان نظارت مرکزی را فراهم می‌کرد (Hallock, 1985). در برخی موارد، زنان نیز به عنوان کارگزاران مذهبی فعالیت می‌کردند؛ برای مثال آتوسا، همسر خشایارشا، در دریافت و توزیع نذورات برای معابد نقش داشت (Henkelman, 2010). این ساختار موجب گره خوردن اقتصاد و دین شد و وحدت و وفاداری در امپراتوری را تقویت می‌کرد (Stronach, 1978; Briant, 2002). تحلیل اسنادی نشان می‌دهد که بدون حضور این گروه‌ها، سیستم نذورات ناکارآمد می‌شد، زیرا توزیع عادلانه و نظارت بر منابع تضمین نمی‌گردید. زنان، کاهنان و کارگزاران مذهبی، با دریافت و مدیریت نذورات، ابزار تثبیت قدرت و مشروعیت شاه را عملی می‌کردند و میراث ایلامی در این نقش‌ها، پایه و الگوی هخامنشیان برای ادغام فرهنگی و اداره چندفرهنگی قلمرو بود (شهبازی، ۱۳۸۰؛ هیتس، ۱۳۹۲).

۵. جغرافیای مذهبی و توزیع منابع آیینی در اسناد تخت جمشید

جغرافیای مذهبی و توزیع منابع آیینی در اسناد تخت جمشید، نمایانگر یک سیستم اداری-مذهبی پیشرفته است که مذهب، اقتصاد و سیاست را به هم پیوند می‌داد. الواح باروی تخت جمشید (Persepolis Fortification Archive)، با بیش از ۱۵ هزار سند عمدتاً به زبان ایلامی و مربوط به سال‌های ۵۰۹ تا ۴۹۳ پیش از میلاد، جزئیات توزیع کالاهای خوراکی، حیوانات و منابع دیگر برای اهداف آیینی را ثبت کرده‌اند. این اسناد نشان می‌دهند که جغرافیای مذهبی هخامنشیان فراتر از تخت جمشید بود و حدود ۱۵۰ مکان اداری در استان فارس، شامل روستاها، املاک، انبارها، قلعه‌ها و رودخانه‌ها را در بر می‌گرفت (Hallock, 1969).

تخت جمشید (پارسا) به عنوان مرکز اداری-آیینی عمل می‌کرد و با مکان‌های مقدس اطراف مانند نقش رستم و پاسارگاد پیوند داشت. این منظره آیینی، ترکیبی از عناصر طبیعی مانند کوه‌ها و سازه‌های ساخته‌شده مانند برج‌ها و محراب‌های پلکانی بود که در تصاویر گلیپتیک (مهرها) منعکس شده و فرآیندهای قربانی، ریختن مایعات مقدس و پرستش را نمایش می‌دادند. این

نظام توزیع، خدایان محلی ایلامی مانند هومبان و اینشوشیناک را در کنار اهورامزدا و خدایان سامی مانند ادد قرار می‌داد و حضور خدایان کمتر شناخته‌شده، بیانگر ادغام فرهنگی ایلامی-ایرانی بود (Henkelman, 2008).

توزیع منابع آیینی، بخشی از یک اقتصاد اداری پیچیده بود که منابع جمع‌آوری‌شده از مالیات‌های استانی را برای قربانی‌ها، قربانی‌ها و مراسم به خدایان، کاهنان، مقامات مذهبی، خانواده سلطنتی، کارگران و حتی حیوانات اختصاص می‌داد. این توزیع به صورت بازتوزیع مذهبی عمل می‌کرد و حدود ۵۰ درصد از الواح به جیره‌ها و موجب سفر اختصاص داشت، در حالی که بخش قابل توجهی برای مراسم آیینی مانند لان و شی پانسی مصرف می‌شد. مکان‌هایی مانند اپیشتپدان و پیراشتا مراکز اصلی توزیع منابع آیینی بودند و سیستم تحت نظارت مقاماتی مانند پرناکا و زی‌شاویش با استفاده از بیش از ۳۱۰۰ مهر رسمی، کنترل و تأیید می‌شد (Stronach, 1978).

از منظر توپوگرافی، شبکه توزیع منابع از تخت‌جمشید به سمت نقش رستم و پاسارگاد گسترش می‌یافت. نقش رستم شامل آرامگاه‌های صخره‌ای و کعبه زرتشت بود و پاسارگاد محوطه‌های مقدس و برج‌هایی برای آیین‌های آتش میزبانی می‌کردند. ایستگاه‌های راه و مراکز انبارداری، مانند هیدالی و تیرازیس، تسهیل‌کننده انتقال منابع بودند و اقتصاد محلی را با آیین‌های مرکزی ادغام می‌کردند (Makvandi, 2013).

تحلیل اسناد و تصاویر گلیپتیک نشان می‌دهد که جغرافیای مذهبی هخامنشی، نمونه‌ای از یک سیستم سینکرتیک بود که سیاست و دین را به هم پیوند می‌داد. منابع آیینی نه تنها مشروعیت شاه را تقویت می‌کردند، بلکه وحدت فرهنگی و اجتماعی امپراتوری را حفظ می‌نمودند و نشان می‌دهند که ریشه این سیستم در تمدن ایلامی-ایرانی بوده و در دوره‌های پساهخامنشی ادامه یافته است. این اسناد، نیاز به تحقیقات بیشتر بر روی توپوگرافی مذهبی و تحلیل مکان‌هایی مانند نقش رستم و پاسارگاد را برجسته می‌سازند و اهمیت آن‌ها در فهم سیاست تساهل مذهبی و توزیع منابع در هخامنشیان را نشان می‌دهند.

۶. ارتباط میان مذورات مذهبی و وفاداری سیاسی نخبگان محلی

ارتباط میان مذورات مذهبی و وفاداری سیاسی نخبگان محلی در هخامنشیان، نمایانگر یک استراتژی پیچیده اداری-مذهبی بود که دین، اقتصاد و سیاست را به هم پیوند می‌داد. مذورات، شامل پیشکش‌های اقتصادی مانند غلات، حیوانات و فلزات گران‌بها، نه تنها برای اهداف معنوی ارائه می‌شدند، بلکه ابزار موثری برای تثبیت قدرت شاه و ایجاد وابستگی نخبگان محلی به سیستم مرکزی بودند (Shahbazi, 1987; Hallock, 1969). سیاست تساهل مذهبی هخامنشیان، که از زمان کوروش بزرگ آغاز شد، شاه را به عنوان حامی خدایان محلی معرفی می‌کرد و از طریق مذورات، وفاداری اقوام فتح‌شده را تضمین می‌نمود. تحلیل الواح تخت‌جمشید نشان می‌دهد

که نخبگان محلی، از جمله ساتراپ‌ها، حاکمان قومی و کاهنان، با دریافت نذورات برای معابد خود، مستقیماً از حمایت اقتصادی مرکز بهره‌مند می‌شدند و در مقابل، وفاداری خود را به شاه نشان می‌دادند (Henkelman, 2021). این مکانیسم، علاوه بر کنترل سیاسی، به ادغام فرهنگی مناطق مختلف نیز کمک می‌کرد، زیرا پیشکش‌ها و مراسم آیینی محلی با نمادها و مهرهای هخامنشی ترکیب می‌شدند (Boyce, 1982).

نخبگان محلی اغلب به عنوان واسطه‌های توزیع منابع عمل می‌کردند؛ برای مثال، نذورات به معابد ایلام، بابل و آناتولی اختصاص می‌یافت و کاهنان و حاکمان محلی مسئول دریافت و مدیریت آن‌ها بودند. این نقش، آن‌ها را به بخشی از دیوان‌سالاری امپراتوری تبدیل می‌کرد و انگیزه اقتصادی برای وفاداری فراهم می‌ساخت (Henkelman, 2008). مطالعات موردی مانند مصر و لیکیا نشان می‌دهند که نخبگان با بازسازی معابد و ادغام سقوط سلطنتی هخامنشی، وفاداری سیاسی خود را به نمایش می‌گذاشتند؛ نمونه بارز آن اودج‌هوراسنت در مصر است که معابد آمون را با حمایت داریوش بازسازی کرد و در کتیبه‌ها همکاری خود با امپراتوری را ثبت نمود (Briant, 2002; Black, 2023).

از نظر نمادین، نذورات نقش مهمی در تأیید جایگاه سیاسی نخبگان داشتند. شرکت در مراسم سلطنتی، مانند جشنواره‌های نوروزی در تخت‌جمشید، همراه با ارائه پیشکش‌ها، وفاداری سیاسی را تثبیت می‌کرد و به ایجاد حافظه سیاسی کمک می‌نمود، جایی که وفاداری نسل به نسل منتقل می‌شد (Henkelman, 2010). در مناطق مرزی، مانند باختر و هندوکش، نخبگان با دریافت نذورات برای خدایان محلی-هندوایرانی، مرزهای امپراتوری را امن نگاه می‌داشتند (Boyce, 1979).

نخبگان زنان نیز از این استراتژی مستثنی نبودند؛ زنان درباری و محلی مانند آتوسا یا ایرداباما، نذورات را مدیریت می‌کردند و از طریق آن، وفاداری خانواده‌های نخبه به امپراتوری تقویت می‌شد (Brosius, 2021). این پیوند جنسیتی نشان‌دهنده عمق و دقت سیاست هخامنشی در به کارگیری نذورات برای ایجاد وفاداری اقتصادی و سیاسی در سطح فردی و خانوادگی بود (رزمجو، ۱۳۸۲). نذورات مذهبی، نه تنها بخشی از «اقتصاد آیینی» هخامنشیان بودند، بلکه ابزاری کلیدی برای ایجاد شبکه‌های وفاداری و تثبیت سلطه شاه محسوب می‌شدند. سیستم توزیع نذورات، نخبگان محلی را به دیوان‌سالاری و قدرت مرکزی وابسته می‌کرد، از شورش‌ها جلوگیری می‌نمود و مشروعیت سیاسی را تقویت می‌کرد (Cook, 1983; Briant, 2002); شیشه‌گر، ۱۳۸۸). بررسی ریشه‌های این سیاست در فرهنگ‌های پیشین ایلامی و بین‌النهرین، اهمیت نذورات را در تاریخ سیاسی و مذهبی امپراتوری‌ها به‌وضوح نشان می‌دهد (هیتس، ۱۳۵۳).

۷. نتیجه

نتیجه‌گیری جامع این بررسی نشان می‌دهد که نذورات مذهبی در هخامنشیان، فراتر از یک عمل عبادی صرف، نقش چندلایه‌ای در تثبیت قدرت مرکزی، ادغام فرهنگی و کنترل سیاسی داشتند. تحلیل دقیق الواح تخت‌جمشید نشان می‌دهد که پرداخت‌های مرتبط با جیره بندی مقطعی، مرتبط با جیره‌ها و سفرها، گاهی با نذورات ترکیب می‌شدند تا نیروهای نظامی در مراسم مذهبی شرکت کنند و بدین ترتیب سیاست، اقتصاد نظامی و دین در یک شبکه واحد به هم پیوند می‌خورد. همچنین، پرداخت‌های فلزی به معابد، نشان‌دهنده سرمایه‌گذاری اقتصادی در دین و تأکید بر مشروعیت اقتصادی-مذهبی شاهان بود. نقش زنان در این سیستم، به ویژه زنان درباری مانند ایرداباما، نشان‌دهنده پیوند جنسیتی با قدرت سیاسی و مدیریت آیین‌ها بود که عمق ساختار اداری-مذهبی هخامنشیان را آشکار می‌سازد. علاوه بر این، تحلیل هنکلمان نشان می‌دهد که نذورات ابزار ادغام فرهنگی ایلامی-ایرانی بودند و حتی متن‌های یونانی در الواح (Fort. 1771) دلالت بر تأثیرات هلنی و گسترش سیاست تساهل فرهنگی دارند. نذورات، هم نماد قدرت الهی شاه و هم وسیله‌ای برای کنترل نخبگان محلی بودند. با توزیع پیشکش‌ها به معابد و کاهنان محلی، شاهان هخامنشی وفاداری حاکمان استانی را تضمین می‌کردند، شورش‌ها را مهار می‌نمودند و وحدت امپراتوری را حفظ می‌کردند. این فرآیند، با ایجاد حافظه سیاسی و نمادگرایی آیینی، اقتدار شاه را از طریق نمایش عمومی نذورات تقویت می‌کرد و هویت مرکزی و الهی شاه را به جامعه منتقل می‌نمود. نظام مرکز-پیرامون در توزیع مواجب آیینی، پایه اقتصادی-سیاسی سیستم هخامنشی بود. مرکز، منابع مالی و مواجب را جمع‌آوری و توزیع می‌کرد و با این کار، وابستگی استان‌ها به قدرت مرکزی ایجاد می‌شد. این مکانیسم، با اتصال اقتصاد محلی به آیین‌ها مرکزی، استان‌ها را از استقلال کامل محروم و آن‌ها را به چرخه توزیع مرکزی وابسته می‌کرد، و کنترل سیاسی را تسهیل می‌نمود. مواجب آیینی، علاوه بر تأمین نیازهای مذهبی، به عنوان ابزاری برای نظارت و پیش‌بینی واکنش‌های محلی عمل می‌کرد، که وحدت و ثبات سیاسی را تضمین می‌نمود. هم‌پوشانی دین رسمی و اداره اقتصادی، نمونه‌ای از هوشمندی سیاسی هخامنشیان بود. دین، مشروعیت شاه را توجیه می‌کرد و اداره اقتصادی منابع لازم برای اجرای آیین‌ها را فراهم می‌آورد. این ادغام، وفاداری اقوام مختلف را از طریق منافع مشترک تقویت می‌کرد و تنش‌های قومی را کاهش می‌داد، به طوری که دین نه تنها یک ایدئولوژی، بلکه بخشی از ماشین اداری و ابزار مشروعیت‌بخشی بود. جایگاه تخت‌جمشید به عنوان مرکز مالی-مذهبی، کلیدی برای درک این سیستم است. این مکان، هم مرکز جمع‌آوری مالیات‌ها و هم نقطه توزیع نذورات و مواجب آیینی بود و با سازه‌های عظیم خود، قدرت اقتصادی و مذهبی شاه را به نمایش می‌گذاشت. نقش تخت‌جمشید در مدیریت منابع، حفظ وحدت امپراتوری و گسترش نفوذ مرکز، نشان‌دهنده عملکرد همزمان اقتصادی، سیاسی و مذهبی آن بود. برای پژوهش‌های آتی، تحلیل تطبیقی با سیستم‌های ایلام و بابل پیشنهاد می‌شود تا عمق تأثیرات فرهنگی، نقش

زنان در توزیع نذورات و تفاوت‌های نمادین بررسی شود. استفاده از رویکردهای باستان‌شناسی برای کاوش معابد محلی، مطالعات میان‌رشته‌ای با تمرکز بر اقتصاد سیاسی و تحلیل تصاویر گلیپتیک می‌تواند درک بهتری از جایگاه تخت‌جمشید و کاربرد نذورات در مشروعیت‌بخشی هخامنشیان فراهم کند. نذورات مذهبی هخامنشی، به عنوان ابزار هوشمندانه‌ای برای پیوند دین، اقتصاد و سیاست، پایه‌های ثبات امپراتوری را ایجاد و اقتدار شاهی را در سراسر قلمرو تقویت کردند. این بررسی نشان می‌دهد که یک عمل مذهبی، چگونه می‌تواند به کارکردی استراتژیک در حکومت‌داری تبدیل شود و وحدت و وفاداری را در یک امپراتوری چندفرهنگی تضمین نماید.

اعلامیه تعارض منافع و حمایت مالی: نویسندگان در خلال انجام این پژوهش حمایت مالی دریافت نکرده و هیچ گونه تعارض منافی برای اعلام نداشته‌اند.

منابع

- ارفعی، ع. (۱۳۸۷). گل‌نشته‌های باروی تخت جمشید. مرکز دایرةالمعارف بزرگ اسلامی. بریان، پ. (۱۳۸۱). هخامنشیان (ن. فروغان، مترجم). ناشر نامشخص. بریان، پ. (۱۳۸۱). هخامنشیان. ترجمه ناهید فروغان. رزمجو، ش. (۱۳۸۲). خدایان ناشناخته در تقویم هخامنشی. مجله مطالعات ایرانی، ۱۵، ۴۵-۶۰. رزمجو، ش. (۱۳۸۴). پرداخت‌های آیینی در گل‌نوشته‌های ایلامی باروی تخت جمشید. مجله باستان‌شناسی ایران، ۱۰، ۳۳-۶۰. رفیعی، م. (۱۳۸۶). مطالعاتی درباره متون مذهبی هخامنشیان. انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی. شهبازی، ش. (۱۳۸۰). کوروش بزرگ: بنیان‌گذار شاهنشاهی هخامنشی (ترجمه فارسی مقاله از دانشنامه ایرانیکا). انتشارات بنیاد فارس‌شناسی. شیشه‌گر، آ. (۱۳۸۸). جایگاه نذورات و پیشکش قربانی. مطالعات باستان‌شناسی، ۱(۲)، ۳۹-۴۷. لوکوک، پ. (۱۳۸۶). کتیبه‌های هخامنشی. ترجمه نازیلا خلخالی. نشر فروزان. هینتس، و. (۱۳۵۳). دنیای گمشده ایلام. ترجمه فیروز فیروزنیا. انتشارات علمی و فرهنگی. هینتس، و. (۱۳۹۲). ترجمه پرویز رجبی. نشر ایران‌شناسی.
- Briant, Pierre. (2002). *The Persian Empire*. Translated by Peter T. Daniels. (Note: The original Persian citation lists a translator named Nahid Forughan and an unspecified publisher. This entry provides the standard English citation for Briant's seminal work). [In Persian].
- Briant, Pierre. (2002). *The Persians: An Introduction*. (Note: This is likely the source of the 1381 Persian translation, as it is a common introductory text by Briant). [In Persian].
- Erfaii, Ahmad. (2008). *Gol-nabeshtha-ye Bar-ye Takht-e Jamshid [The Fortification Tablets of Persepolis]*. Markaz-e Dāyerat-ol-Ma'āref-e Bozorg-e Eslāmi [The Center of Great Islamic Encyclopedia]. [In Persian].
- Hinz, Walther. (1975). *The Lost World of Elam*. Translated by Firoze Firouznia. Tehran: Scientific and Cultural Publications. [In Persian].

- Hinz, Walther. (2013). *The Lost World of Elam*. Translated by Parviz Rajabi. Tehran: Iranshenasi Publications. [In Persian].
- Lecoq, Pierre. (2007). *The Persian Reliefs*. Translated by Nazila Khalkhali. Tehran: Frouzanan Publishing. [In Persian].
- Rafii, Mohammad. (2007). *Motā'ālātī darbar-e Matān-e Mazhabi-ye Hakhamaneshiyān* [Studies on the Religious Texts of the Achaemenians]. Tehran: Pajuheshgāh-e 'Olum-e Ensāni va Motā'aleāt-e Farhangi [Institute for Humanities and Cultural Studies]. [In Persian].
- Razmjou, Shahrokh. (2003). *Khodāyān-e Nāshenākhte dar Taqvim-e Hakhamaneshi* [Unknown Gods in the Achaemenian Calendar]. *Majalleh-ye Motā'aleāt-e Irāni* [Journal of Iranian Studies], 15, pp. 45-60.
- Razmjou, Shahrokh. (2005). *Pardākthā-ye Āyini dar Gol-novishteh-ye Ilāmi-ye Bar-ye Takht-e Jamshid* [Ritual Payments in the Elamite Fortification Tablets of Persepolis]. *Majalleh-ye Bastān Shenāsi-ye Irān* [Iranian Journal of Archaeology], 10, pp. 23-60. [In Persian].
- Shahbazi, Shapur. (2001). *Cyrus the Great: Founder of the Persian Empire*. (Persian translation of the article from *Encyclopædia Iranica*). Tehran: Bonyād-e Farshenāsi [Foundation for Iranian Studies]. [In Persian].
- Shishgar, Alireza. (2009). *Jāyeh-ye Nazrvāt va Pishkash-e Qorbāni* [The Place of Offerings and Sacrificial Gifts]. *Mojallāh-e Bastān Shenāsi* [Journal of Archaeology], 1(2), pp. 39-47. [In Persian].
- Aperghis, G. G., & Zournatzi, A. (2023). *The Greek Tablet (Fort. 1771) of the Persepolis Fortification Archive*. Arta, 2023.001. http://www.achemenet.com/pdf/arta/ARTA_2023.001_Aperghis_Zournatzi.pdf
- Arfaee, A. M. (2008). *Persepolis Fortification Tablets: Geographic Background*. Tehran: Center for the Great Islamic Encyclopedia.
- Black, J. (2023). *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia*. The British Museum Press.
- Black, J., & Green, A. (2004). *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia: An Illustrated Dictionary*. British Museum Press.
- Boyce, M. (1979). *Zoroastrians: Their Religious Beliefs and Practices*. Routledge & Kegan Paul.
- Boyce, M. (1982). *A History of Zoroastrianism, Vol. II*. Brill.
- Briant, P. (2002). *From Cyrus to Alexander: A History of the Persian Empire*. Eisenbrauns.
- Cameron, G. G. (1948). *Persepolis Treasury Tablets*. University of Chicago Press.
- Cook, J. M. (1983). *The Persian Empire*. Dent. [In Persian].
- Frayne, D., & Stuckey, J. (2021). *Gods and Goddesses of the Ancient Near East*. Routledge.

- Hallock, R. T. (1969). *Persepolis Fortification Tablets*. University of Chicago Press.
- Hallock, R. T. (1969). *Persepolis Fortification Tablets*. University of Chicago Press.
- Hallock, R. T. (1978). Selected Fortification Texts. *Cahiers de la Délégation Archéologique Française en Iran*, 8, 109-136.
- Hallock, R. T. (1985). The Evidence of the Persepolis Tablets. In *The Cambridge History of Iran*, Vol. 2. Cambridge University Press.
- Henkelman, W. F. M. (2003). An Elamite Memorial: The Šumar of Cambyses and Hystaspes. In W. Henkelman & A. Kuhrt (Eds.), *Achaemenid History XIII: A Persian Perspective. Essays in Memory of Heleen Sancisi-Weerdenburg* (pp. 101-172). Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten.
- Henkelman, W. F. M. (2008). *The Other Gods Who Are: Studies in Elamite-Iranian Acculturation Based on the Persepolis Fortification Texts*. Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten.
- Henkelman, W. F. M. (2010). Xerxes, Atossa, and the Persepolis Fortification Archive. *Annual Report 2010*. Leiden/Istanbul.
- Henkelman, W. F. M. (2021). *A Companion to the Achaemenid Persian Empire*. Wiley-Blackwell.
- Makvandi, L. (2013). Q Texts (Travel Ration) in Persepolis Fortification Archive. *Pazand Quarterly*, 9(32-33), 59-87.
- Peter, F. (2010). Political Legitimacy. In E. N. Zalta (Ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2010 Edition). <https://plato.stanford.edu/archives/spr2010/entries/legitimacy/>
- Schmidt, E. F. (1937). *Excavations at Tepe Hissar*. University of Pennsylvania Press.
- Shahbazi, A. S. (1987). Cyrus the Great. *Encyclopædia Iranica*, Vol. 6.
- Shahbazi, A. S. (1987). Cyrus the Great. In *Encyclopædia Iranica* (Vol. 6, pp. 516–522). Columbia University Press.
- Stronach, D. (1978). *Pasargadae: A Report on the Excavations*. Oxford University Press.
- Stronach, D. (1978). *Pasargadae: A Report on the Excavations*. Oxford University Press.
- Stronach, D. (1978). *Pasargadae: A Report on the Excavations*. Oxford University Press.
- Tavernier, J. (2007). *Iranica in the Achaemenid Period (c. 550-330 B.C.): Linguistic Study of Old Iranian Proper Names and Loanwords*. Peeters.
- Weber, M. (1978). *Economy and Society*. University of California Press.
- Wells, E. C., & McAnany, P. A. (2008). Toward a theory of آیین economy. *Research in Economic Anthropology*, 27, 29-46 .